

DEMOGEOGRAFSKA ANALIZA REZULTATA POPISA 2021. I POTREBA ZA NOVIM PRISTUPOM PREMA DEMOGRAFSKOJ REVITALIZACIJI HRVATSKE

STRUČNI ČLANAK

IVAN MAJSTORIĆ

Rezultati Popisa 2021. potvrdili su očekivani scenarij – izrazitu depopulaciju na svim prostornim razinama Hrvatske, poglavito u ruralnim, pograničnim i brdsko-planinskim područjima. Iako se posljednjih godina sve više financijskih sredstava ulaže u različite demografske mjere, negativna demografska kretanja u Hrvatskoj dovode u pitanje dosadašnji pristup prema demografskoj revitalizaciji. U radu je analizirana promjena broja stanovnika u međupopisnom razdoblju 2011.–2021. na razini županija, upravnih gradova, općina i naselja; analiziran postojeći pristup prema demografskoj revitalizaciji Hrvatske; procijenjena je uloga državne uprave po pitanju demografske revitalizacije; istaknut je primjer dobre prakse prikupljanja demografskih mjera te su ponuđeni neki prijedlozi kojima bi se mogla ublažiti depopulacija.

Ključne riječi: Popis 2021., demografska revitalizacija, demogeografija

Uvod

Objava konačnih rezultata Popisa stanovništva, kućanstava i stanova 2021. (Popisa 2021.) izazvala je veliki interes javnosti, ponajviše zbog očekivanja službenih podataka o broju i strukturama stanovništva u međupopisnom razdoblju obilježenom emigracijom, recesijom, nezaposlenošću i apatičnom društvenom klimom. Agregatna demografska kretanja vidljiva iz rezultata Popisa 2021. i službeno potvrđuju da je demografska slika Republike Hrvatske izrazito nepovoljna, poglavito u ruralnim, pograničnim i brdsko-pla-

ninskim područjima. Demografskim stručnjacima i zainteresiranoj javnosti takav scenarij nije neočekivan s obzirom na to da je totalna stopa fertiliteta još 1968. pala ispod 2,1 koliko je potrebno za prirodnu reprodukciju stanovništva, ali i da je prirodna depopulacija (na nacionalnoj razini) nastupila 1991. kada je broj umrlih (54.832) prvi put nadmašio broj živorođenih (51.829) (Wertheimer-Baletić, 2003; DZS, 2018). Stoga je izraženi negativni migracijski saldo posljednjih godina dodatno ubrzao procese depopulacije i starenja sta-

novništva. Kao posljedica svega toga, danas u Republici Hrvatskoj živi 14,27 % stanovništva u dobi od 0 do 14 godina i 22,45% stanovništva u dobi od 65 i više godina, što vodi k nužnim promjenama i prilagodabama društva i socijalne države (DZS, 2022a). Štoviše, negativan smjer demografskih kretanja i njihov pojačani intenzitet upućuju na potrebu za promjenom dosadašnjeg pristupa prema demografskoj revitalizaciji u Republici Hrvatskoj.

Cilj ovog rada je analizirati promjenu broja stanovnika u međupopisnom razdoblju 2011.-2021. na razini županija, upravnih gradova, općina i naselja; analizirati postojeći pristup prema demografskoj revitalizaciji u Republici Hrvatskoj; istražiti ulogu državne uprave po pitanju demografske revitalizacije; istaknuti primjer dobre prakse prikupljanja demografskih mjera te ponuditi prijedloge kojima bi se mogla ublažiti depopulacija.

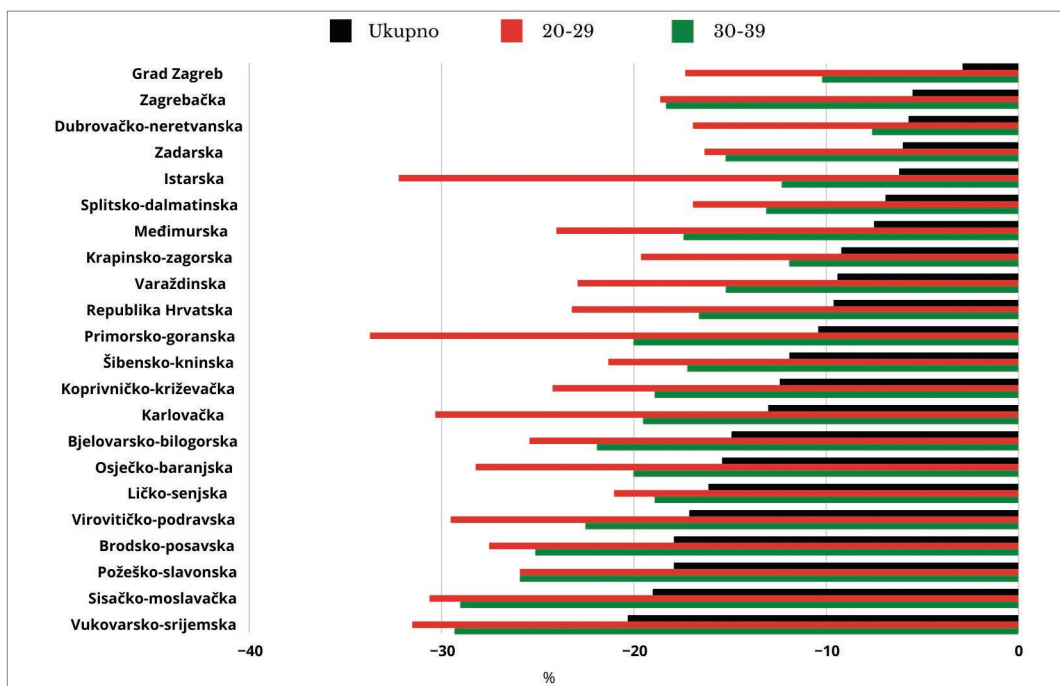
Rezultati Popisa 2021.

Tijekom rujna 2022. godine Državni zavod za statistiku objavio je konačne rezultate Popisa 2021. o ukupnom stanovništvu prema spolu i starosti te etno-kulturalnim obilježjima stanovništva (DZS, 2022a). Prema Popisu 2021., Republika Hrvatska broji ukupno 3.871.833 stanovnika, što je smanjenje za 413.056 (-9,6 %) u odnosu na Popis 2011. Ako se zanemare metodološke razlike u popisima, aktualan broj stanovnika Hrvatske približan je onima iz popisa 1948. (3.779.858) i 1953. (3.936.022) (DZS, 2018).

Na regionalnoj razini, sve županije bilježe ukupno smanjenje stanovnika, pri čemu njih 9 (42,9 %) ima manji pad broja stanovnika od nacionalnoga. Najveći relativni pad imaju Vukovarsko-srijemska (-20,3 %; -36.408), Si-

sačko-moslavačka (-19,0 %; -32.836), Požeško-slavonska (-17,9 %; -13.950) i Brodsko-posavska (-17,9 %; -28.308). Najmanji relativni pad imaju Grad Zagreb (-2,9 %), Zagrebačka (-5,5 %) i Dubrovačko-neretvanska (-5,7 %) (DZS, 2012: DZS, 2022b). Istodobno je, kao posljedica emigracije mlađeg kontingenta stanovništva, prisutan značajan pad broja stanovnika u dobi 20-29 i 30-39 godina. Pritom su posebno pogođene Vukovarsko-srijemska (-31,5 % odnosno -29,3 %) i Sisačko-moslavačka županija (-30,6 % odnosno -29,0 %) (sl. 1). Prema tome, može se reći da je depopulacija uglavnom manja u ekonomski razvijenim područjima, što je posebno vidljivo kada se promotre podaci na lokalnoj razini. Međutim, veliki pad broja mladih u dobi 20-29 godina u Primorsko-goranskoj (-33,7 %) i Istarskoj županiji (-32,2 %) govori o većoj mobilnosti i fleksibilnosti mlađeg kontingenta stanovništva, posebice u današnjim uvjetima na tržištu rada.

Nadalje, samo 45 od 528 jedinica lokalne samouprave (8,5 %) bilježi porast broja stanovnika. Najveći relativni porast imaju općine Šolta (16,2 %; 275), Podstrana (14,0 %; 1.274), Sutivan (13,9 %; 114), Viškovo (11,4 %; 1.639) i Bilice (10,4 %; 239). Najveći relativni pad imaju općine Vrhovine (-52,7 %; -728), Dvor (-46,2 %; -2.574), Majur (-35,9 %; -425), Levanjska Varoš (-35,8 %; -427) i Donji Lapac (-35,4 %; -747). Od svih jedinica lokalne samouprave s porastom broja stanovnika, u Kontinentalnoj Hrvatskoj ih je svega 4: Općina Orehovica (1,3 %; 35) i upravni gradovi Dugo Selo (1,2 %; 210) Sveta Nedelja (0,9 %; 162) i Čakovec (0,1 %; 18) (DZS, 2012: DZS, 2022b) (sl. 2). Rasprostranjenost depopuliranih područja u tom dijelu Hrvatske potvrđuje i činjenica da većina kontinentalnih županija (njih 12) osim Zagrebačke i Međimurske imaju pad broja stanovnika u svim jedinicama lokalne samouprave.

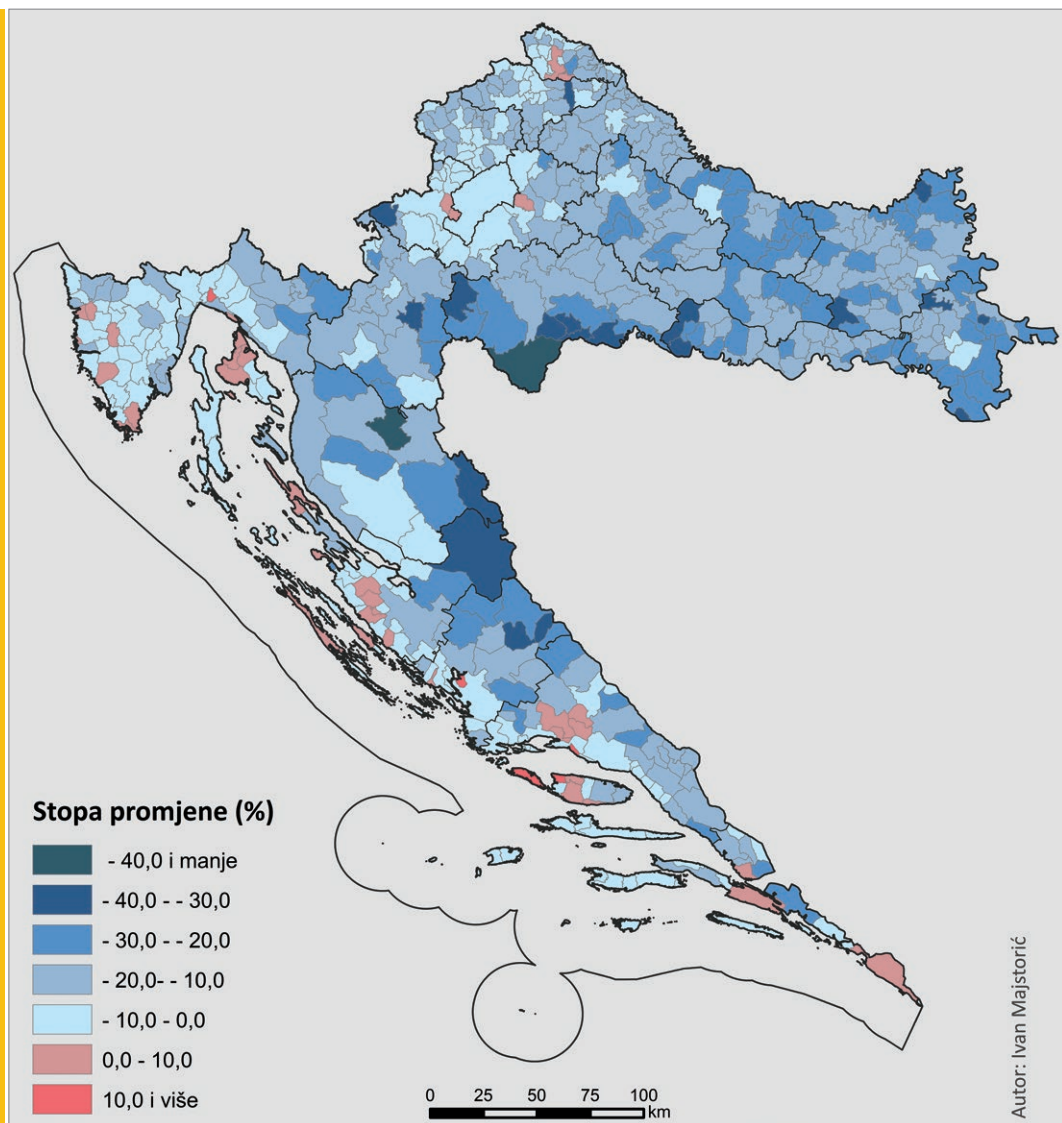

Sl. 1. Promjena udjela ukupnog stanovništva, stanovništva u dobi 20-29 i 30-39 godina po županijama 2011.-2021. (%)
Izvor: DZS, 2022; 2012.

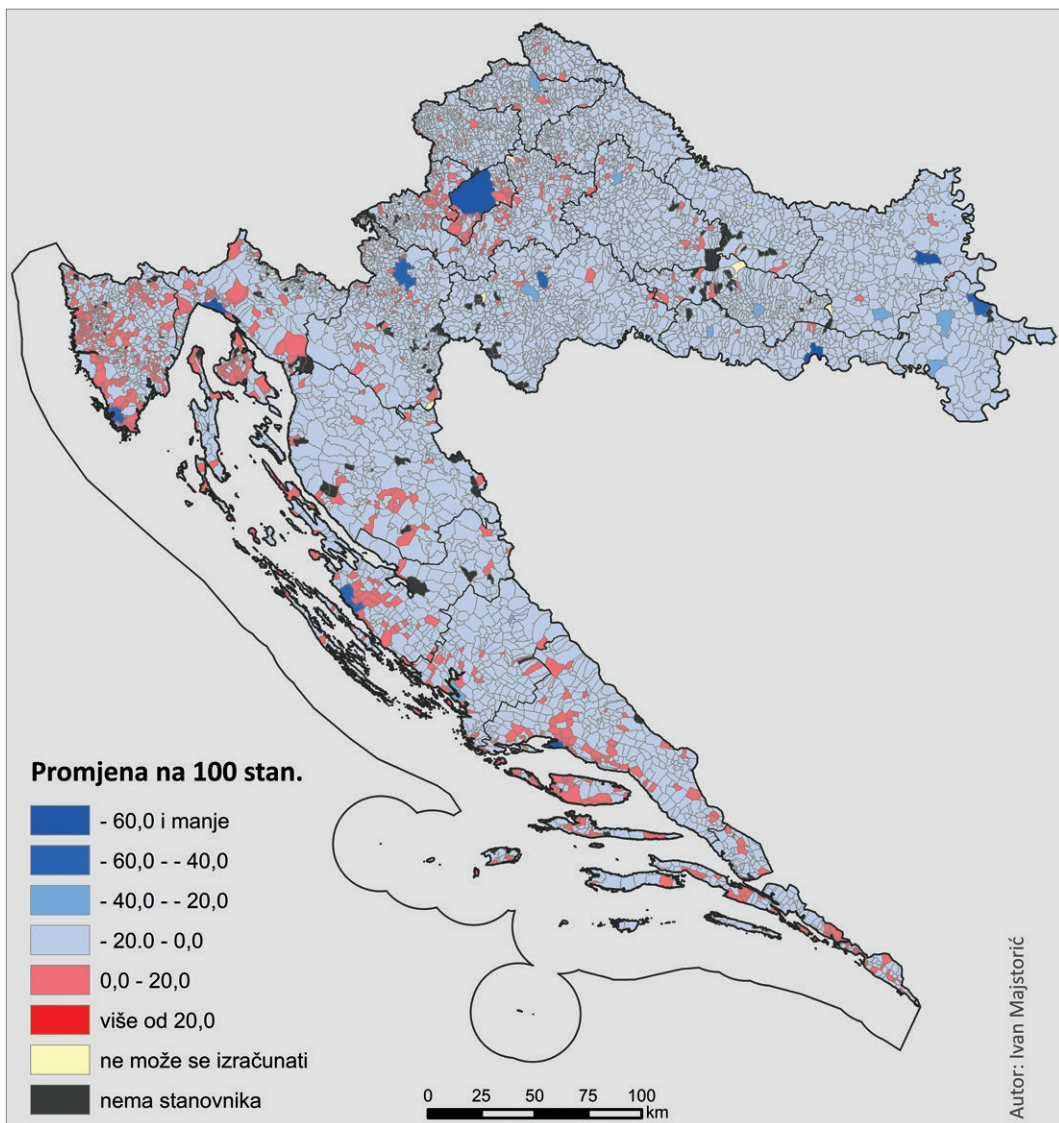
Promatrano po naseljima, u međupopisnom razdoblju 2011.-2021. od ukupno 6.757, njih 923 (13,7 %) bilježi porast broja stanovnika (najviše u Istarskoj županiji – 227), 134 (2,0 %) ih ima jednak broj stanovnika, dok ih 5481 (81,1 %) ima pad broja stanovnika, pri čemu Vukovarsko-srijemska županija ima pad u svim naseljima. Bez stanovnika je 195 naselja (2,9 %) (najviše u Primorsko-goranskoj županiji – 54), a za njih 24 (0,3 %) nije moguće izračunati promjenu broja stanovnika jer ih nisu imali u Popisu 2011. S jedne strane, relativno najveće povećanje izraženo u apsolutnoj promjeni na 100 stanovnika imaju sva naselja (njih 10) nastala dijeljenjem naselja Podstra-

na u istoimenoj općini (12,7), Sesvete u Gradu Zagrebu (12,3), Samobor¹ u istoimenom upravnom gradu (9,7), Maslenica u Općini Jasenice (8,0) te Solin u istoimenom upravnom gradu (7,8). S druge strane, relativno smanjenje izraženo u apsolutnoj promjeni na 100 stanovnika imaju naselja Zagreb (-247,7), Rijeka (-208,6), Split (-172,9), Osijek (-85,7) i Slavonski Brod (-85,3) u istoimenim upravnim gradovima (sl. 3). Općenito je vidljiv relativni porast broja stanovnika u suburbanim područjima Zagreba, Splita, Rijeke i Zadra, kao i diljem priobalja, posebice u Istarskoj županiji i na otoku Krku, dok je relativni pad broja stanovnika prisutan u svim ostalim područjima.

¹ Ujedno i naselja Hrastina Samoborska i Mala Rakovica zbog promjena granica.

Sl. 2. Promjena kretanja ukupnog broja stanovnika po upravnim gradovima i općinama 2011.-2021.
Izvor: DZS, 2022; 2012.

Sl. 3. Promjena ukupnog kretanja broja stanovnika po naseljima 2011.-2021.

Izvor: DZS, 2022; 2012.

Napomena: Podaci su korigirani s obzirom na promjene granica i naziva naselja.

Obilježja pristupa demografskoj revitalizaciji od strane različitih aktera

„Akteri² javnih politika jesu pojedinci, formalne ili neformalne skupine i organizacije koje na temelju svojih formalnih nadležnosti, ali i interesa i vrijednosti, sudjeluju u procesu stvaranja politika, odnosno teže utjecati na oblikovanje i implementaciju rješenja javnih problema (Petek i Petković, 2014, 23)“. S obzirom na dugotrajnost i rasprostranjenost negativnih demografskih kretanja u Hrvatskoj, koji su potvrđeni rezultatima Popisa 2021., javne politike povezane s demografskim razvojem su među interesima i aktivnostima brojnih aktera. Stoga su u nastavku rada istaknuta obilježja dosadašnjeg pristupa prema demografskoj revitalizaciji od strane niza aktera: izvršne vlasti na nacionalnoj razini, izvršne vlasti na regionalnoj i lokalnoj razini, zakonodavne vlasti, znanstvene zajednice, organizacija civilnog društva i medijske zajednice (tab. 1). Valja napomenuti da prepoznata obilježja proizlaze iz autorovog iskustva proučavanja tema o stanovništvu, što znači da je popis obilježja ograničen. No i kao takav može doprinijeti promišljanju o promjeni manjkavosti postojećeg pristupa u svrhu stvaranja preduvjeta za učinkovito provođenje javnih politika s ciljem ublažavanja depopulacije.

Općenito, povijest populacijske politike pokazuje da društvo počinje raspravljati o važnosti određene (društvene) znanosti gotovo redovito kada se problemi koje proučava ta zna-

nost nametnu tom društvu i njegovom razvoju kao nezaobilazni problemi.³ U takvim uvjetima redovito se javlja potreba da se osnaži uloga znanstvenog rada u društvu, što implicira potrebu intenziviranja edukacije i konkretnih istraživačkih pothvata iz područja demografije (Wertheimer-Baletić, 1995).

Stoga bi se manjkavost pristupa prema demografskoj revitalizaciji od strane različitih aktera mogla objasniti slabom zastupljenošću nastave o stanovništvu u nastavnim programima visokih učilišta.⁴ U tom kontekstu, Wertheimer-Baletić (1995) ističe izrazito nedostatnu zastupljenost predmeta demografije u nastavnim programima ekonomskih fakulteta u Hrvatskoj⁵. Bez etabliranja demografije kao znanstvene discipline (što ugrožava kvalitetu demografskih istraživanja, generacijsku zamjenu nastavnika i edukaciju općenito) nije realno

³ Objašnjavajući zapostavljenost tema stanovništva u društvu, Wertheimer-Baletić (1995) koristi analogiju o zapostavljanju funkcije koljena preuzete od francuskog demografa Alfreda Sauvyja: „Mi počinjemo misliti o našem koljenu samo onda kada u njemu osjetimo bol ili kada ono nije više u stanju vršiti svoju funkciju. Na isti način je problem stanovništva bio dugo zapostavljen, dok nije proizveo bol u području politike, bilo zbog prenapučenosti ili zbog depopulacije. Tek tada su demografski problemi, konačno, privukli pažnju javnosti“ (Alfred Sauvy, 1966 prema Wertheimer-Baletić, 1995, 21-22).

⁴ Nastava o stanovništvu izvodi se na Geografskom odsjeku Prirodoslovno-matematičkog fakulteta u Zagrebu (PMF, 2022), Odjelu za geografiju Sveučilišta u Zadru (UNIZD, 2022), Katedri za demografiju Ekonomskog fakulteta u Zagrebu (EFZG, 2022), Odjelu za sociologiju Hrvatskog katoličkog sveučilišta (HKS, 2022), Odsjeku za demografiju i hrvatsko iseljeničtvo Fakulteta hrvatskih studija u Zagrebu (FHS, 2022), Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu (FFZG, 2022), Studijskom centru socijalnog rada na Pravnom fakultetu u Zagrebu (PF, 2022) i Studiju povijesti Jadrana i Mediterana na Sveučilištu u Dubrovniku (UNIDU, 2022), no postoji mogućnost da se nastava o stanovništvu izvodi na još nekom visokom učilištu u okviru srodnih kolegija.

⁵ Važno je istaknuti da se nastava o stanovništvu u okviru nekog obveznog kolegija najduže izvodi na Geografskom odsjeku Prirodoslovno-matematičkog fakulteta u Zagrebu i Ekonomskom fakultetu u Zagrebu, pri čemu u okviru Katedre za demografiju od 1997. godine, kada je i osnovana (EFZG, 2020). Prema tome, može se zaključiti da su studenti geografije među rijetkima u hrvatskom visokom školstvu kontinuirano slušali nastavu o stanovništvu te da su geografi nakon završetka studija kompetentni doprinostiti razvoju politike demografskog razvitka na različitim prostornim razinama.

² Za razliku od aktera, dionici su definirani kao „pojedinci, skupine i organizacije koje imaju interes u pojedinoj politici tako da utječu ili mogu utjecati na određenu politiku ili pak da ta politika utječe na njihov društveni položaj. U tom smislu pojam se često koristi kao istoznačnica i za aktere javnih politika i za ciljanu skupinu neke politike (Petek i Petković, 2014, 47).“

Tab. 1. Obilježja pristupa demografskoj revitalizaciji u Republici Hrvatskoj prema skupinama aktera

Skupina aktera	Prepoznata obilježja
Izvršna vlast na nacionalnoj razini	institucionalna pomutnja
	neznatnost sredstava u državnom proračunu koja su namijenjena ublažavanju depopulacije
	nepostojanje strategije demografske revitalizacije
	iskustva neuspješnih donošenja strategija demografske revitalizacije
	tradicionalno zastupljena tematika u političkoj retorici, posebno prigodno uz neke događaje (npr. objava rezultata popisa)
	zastoj u radu Vijeća za demografsku revitalizaciju
	izostanak kontinuiteta provođenja mjera javnih politika
	redovito održavanje konferencija u organizaciji Središnjeg državnog ureda za demografiju i mlade u suradnji sa znanstvenicima, jedinicama lokalne/regionalne uprave i poslodavcima
	skromna količina javno dostupnih podataka o demografskim kretanjima od strane Državnog zavoda za statistiku, posebno na nižim prostornim razinama
	napredak u prikupljanju podataka o demografskim mjerama od strane Središnjeg državnog ureda za demografiju i mlade
	Izvršna vlast na regionalnoj i lokalnoj razini
pojava sve više različitih demografskih mjera na regionalnoj i lokalnoj razini	
izostanak kontinuiteta provođenja mjera javnih politika	
naglašavanje populističkih mjera izravnih novčanih transfera i darovanja opreme za novorođenu djecu usprkos postojanju onih svrsishodnijih	
Zakonodavna vlast	nepostojanje saborskog odbora koji je eksplicitno bavi demografskom problematikom
	vrlo slaba zastupljenost ove tematike u saborskim raspravama
Znanstvena zajednica	izrazito nedostatna zastupljenost tema o stanovništvu u nastavnim programima na visokim učilištima
	nepostojanje stručnog udruženja
	nedostatak novih sveučilišnih udžbenika
	manjak kvalitetnih znanstvenih istraživanja koji će doprinijeti uspješnosti javnih politika
Organizacije civilnog društva	izrazito malen broj dionika koji se eksplicitno i sveobuhvatno bave ovom problematikom
	slaba prisutnost u izradi strategije dionika koji nisu predstavnici vlasti i znanstvene zajednice
	zanemariva uloga mladih
Medijska zajednica	atraktivna i praćena tematika
	učestali televizijski nastupi znanstvenika, kao i komentari i intervjui u tiskanim medijima
	naglašeno negativne konotacije vezane uz ovu tematiku
	izostanak afirmativnog pristupa
	površne analize prilagođene širokoj čitateljskoj publici

očekivati da će društvo u svojoj politici prema stanovništvu poznavati i poštivati dostignuća demografske znanosti te uvažavati riječi demografskih stručnjaka.⁶ Na kraju zaključuje da se sve to očituje u postojećem nerazumijevanju zakonitosti razvoja stanovništva, formuliranju i provođenju odgovarajuće populacijske politike, kao i utvrđivanju njezine efikasnosti.

Uloga Središnjeg državnog ureda za demografiju i mlade i njegov položaj u državnoj upravi

Današnji Središnji državni ured za demografiju i mlade (SDUDM), nadležno tijelo državne uprave, ustrojen je 2020. *Zakonom o ustrojstvu i djelokrugu tijela državne uprave* (Narodne novine, broj 85/2020) čijim je stupanjem na snagu preuzeo poslove Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku⁷ koji se odnose na područje demografije i mladih. Osim toga, istim pravnim postupkom preuzeti su oprema, pismohrana, druga dokumentacija, sredstva za rad, financijska sredstva, prava i obveze, kao i državni službenici i namještenici koji su zatečeni na obavljanju preuzetih poslova koji se odnose na demografiju i mlade (NN, 2020).

SDUDM ima za viziju razvijenu podršku obiteljima i mladima te ostvaren demografski razvoj Hrvatske, dok za misiju ima izrađivanje i provođenje politike usmjerene k demografskom razvitku, mladima i podršci roditeljstvu, s ciljem osnaživanja mladih i obitelji te učinkovitog upravljanja demografskim izazovima

⁶ U izvornom djelu se ističe položaj demografije, ali se jednako može primijeniti i na demogeografiju zbog srodnosti.

⁷ Ovo ministarstvo je pak osnovano *Zakonom o ustrojstvu i djelokrugu tijela državne uprave* iz 2016. uslijed jake emigracije iz Hrvatske, odnosno baš kako je to svojstveno društvu – tek onda kada se određeni problem nametne društvu i njegovom razvoju (v. Wertheimer-Baletić, 1995).

(SDUDM, 2022a). Pored ostalog, obavlja upravne i druge poslove koji se odnose na: praćenje i analizu demografskih trendova i kretanja u Republici Hrvatskoj; predlaganje mjera usmjerenih na porast nataliteta, uravnoteženje dobne strukture, održanje prostorne ravnoteže stanovništva; mjere podrške roditeljstvu te mjere usmjerene na usklađivanje obiteljskog i profesionalnog života; nadzor i praćenje primjene propisa o doplatku za djecu, roditeljskim dopustima i naknadama, pomoći za opremu novorođenog djeteta; predlaže Vladi Republike Hrvatske promjene zakona i drugih propisa iz područja demografske politike; podizanje svijesti i edukaciju građana o važnosti demografskih pitanja i revitalizacije stanovništva; potporu lokalnoj i regionalnoj samoupravi te organizacijama civilnog društva u razradbi vlastitih programa usmjerenih na demografski razvitak (SDUDM, 2022a). Unutar ustrojstva SDUDM-a djeluje Sektor za demografski razvoj koji je podijeljen na Službu za koordinaciju demografske politike i Službu za istraživanje i praćenje demografskih kretanja (SDUDM, 2022b).

Iz toga proizlazi zaključak da su poslovi koji bi se trebali odnositi na populacijsku i obiteljsku politiku zapravo izvan djelokruga SDUDM-a budući da su brojne javne politike relevantne za područje demografije, izuzev podrške roditeljstvu, u djelokrugu ministarstava (npr. politika zapošljavanja, porezna politika, stambena politika, obrazovna politika, politika ruralnog razvoja, migracijska politika i dr.) (tab. 2). S obzirom na to da se složenost sadržaja populacijske i obiteljske politike ne može formalno objediniti u okviru jednog državnog resora, SDUDM u postojećoj organizacijskoj strukturi državne uprave ima naglašen međusektorski karakter rada. Osim toga, čelnik SDUDM-a je državni tajnik čiji je položaj među državnim dužnosnicima u tijelima državne uprave hijerarhijski niži od ministrovog (NN, 2020), što ujedno znači da

Tab. 2. Skupine mjera populacijske i obiteljske politike prema nadležnosti tijela državne uprave

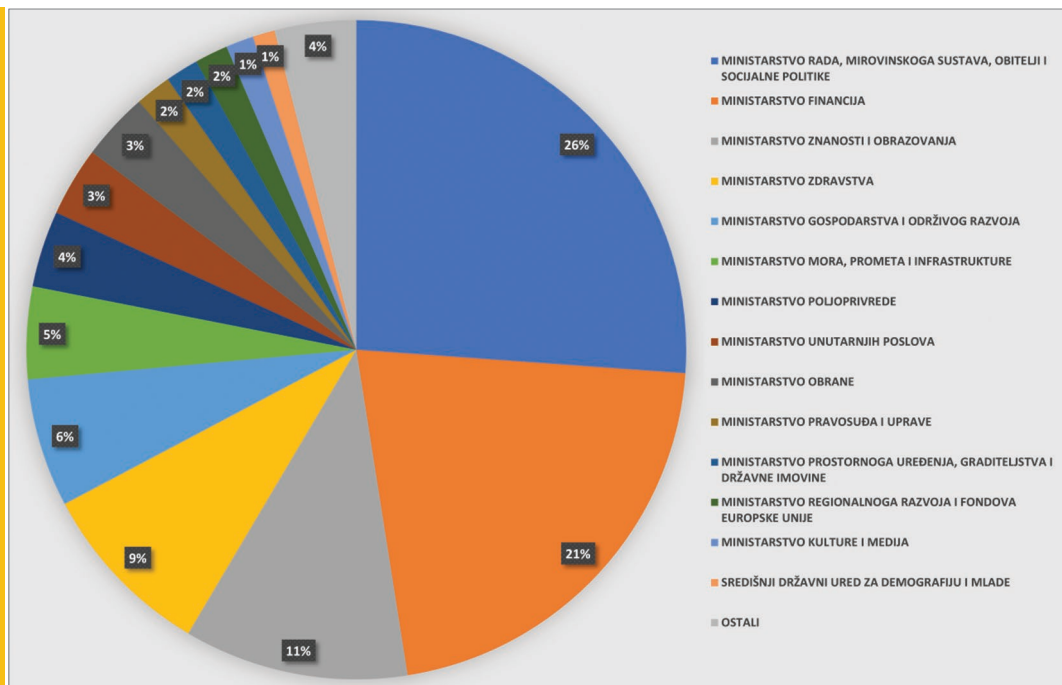
	Skupine mjera	Mjere javne politike	Nadležno tijelo državne uprave
1.	Zakonski mjere, propisi i odredbe	Zdravstvena zaštita	Ministarstvo zdravstva
		Radno zakonodavstvo	Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike
		Obiteljsko zakonodavstvo	Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike
		Oporezivanje dohotka građana	Ministarstvo financija
2.	Sustav materijalnih poticaja i instrumenata	Dječji doplatak	Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike
		Porezne olakšice	Ministarstvo financija
		Jednokratni novčani dodatak za rođenje djeteta	Ministarstvo zdravstva
		Stambeno zbrinjavanje	Ministarstvo prostornoga uređenja, graditeljstva i državne imovine
3.	Mjere i akcije koje su usmjerene na podršku roditeljstvu, posebno majkama	Rodiljni dopust	Središnji državni ured za demografiju i mlade
		Roditeljski dopust	Središnji državni ured za demografiju i mlade
		Očinski dopust	Središnji državni ured za demografiju i mlade
		Usluge jaslica, dječjeg vrtića, školskih produženih boravaka itd.	Ministarstvo znanosti i obrazovanja
4.	Mjere širenja obrazovanja i mjere informativno-obrazovnog sadržaja	Informacije o demografskim trendovima	Središnji državni ured za demografiju i mlade, Državni zavod za statistiku
		Obrazovni programi	Ministarstvo znanosti i obrazovanja

Izvor: autor modificirao prema Wertheimer Baletić, 2000.

ima manji utjecaj na donošenje odluka Vlade Republike Hrvatske.

Konačno, najbolji pokazatelj položaja SDU-DM-a u državnoj upravi je činjenica da ima udio od svega 1,08 % (336.048.525,00 €) u Prijedlogu državnog proračuna za 2023. (sl. 4) (MF, 2022). Pritom valja naglasiti da se čak 91,07 % (306.049.796,00 €) sredstava odnosi na financijsku stavku *Dodatni porodiljni dopust i oprema za novorođeno dijete*. Sredstva koja se odnose na financijske stavke *Provedba mjera obiteljske i populacijske politike* i *Provedba*

mjera demografske i migracijske politike iznose 1.500.000,00 € (0,45 %) odnosno 5.722.676,00 € (1,70 %), što je zajedno tek neznatnih 0,02 % u državnom proračunu (SDUDM, 2022c). Iako nije jasno definirano na što se prethodne dvije financijske stavke odnose, znajući da je prikazivanje najvažnijih ciljeva države u fiskalnoj godini jedna od tri glavne funkcije državnog proračuna (MF, 2022), onda politika demografskog razvitka (okarakterizirana kao provedba mjera obiteljske, populacijske, demografske i migracijske politike) svakako nije među njima.

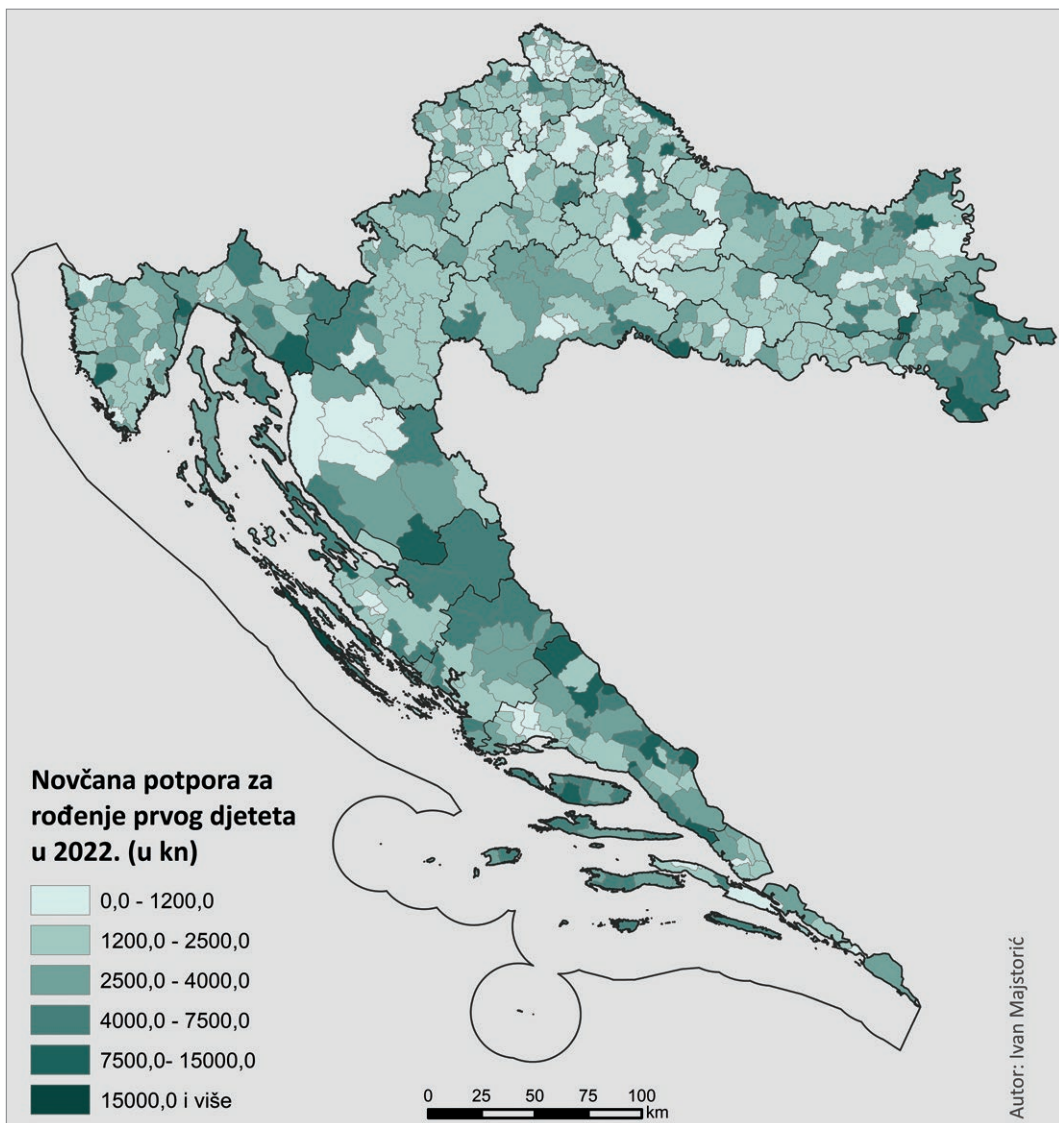
Sl. 4. Prijedlog državnog proračuna za 2023. po korisnicima (%).
Izvor: Ministarstvo financija 2022.

Pregled demografskih mjera na regionalnoj i lokalnoj razini – korak prema kvalitetnijim javnim politikama

Usprkos slabom položaju unutar državne uprave, primjer pozitivne prakse je da SDUDM četvrtu godinu za redom (2019.-2022.) javno objavljuje pregled svih demografskih mjera i aktivnosti jedinica lokalne i regionalne samouprave (JLP(R)S) u svrhu informiranja građana o demografskim mjerama, poticanja primjera dobre prakse među općinama, upravnim gradovima i županijama te stvaranje baze podatka kao podloga u istraživanjima na temu ulaganja JLP(R)S-a u područje demografije (SDUDM, 2022d). Posljedica je to sve većeg broja demografskih

mjera u JLP(R)S-a koje postaju neizbježan odgovor na izraženu depopulaciju diljem Hrvatske.⁸ Sam pregled iz 2022. obuhvaća podatke: o naknadama za novorođenčad u 2021. i 2022.; drugim potporama vezanima uz začecje, trudnoću, novorođenčad i majčinstvo; sufinanciranje troškova u području zdravstva; cijenama koje plaćaju roditelji u dječjem vrtiću u pedagoškim godinama 2020./2021. i 2021./2022.; sufinanciranje prijevoza učenicima i studentata; dodjeljivanje stipendija učenicima i studentima; provođenju mjera stambeno zbrinjavanje i dr.

⁸ Može se istaknuti da trenutno 6 županija, po uzoru na tijelo državne uprave, u nazivu i djelokrugu svojih upravnih odjela ističu demografiju (Bjelovarsko-bilogorska, Ličko-senjska, Splitsko-dalmatinska, Virovitičko-podravska, Vukovarsko-srijemska i Zadarska županija), no to ne znači da kod ostalih županija demografske mjere nisu implicitno zastupljene u djelokrugu upravnih odjela zaduženih za socijalnu politiku. Također, isti pristup je vidljiv kod nekih upravnih gradova, primjerice Splita i Osijeka.

Sl. 5. Novčana potpora za rođenje djeteta u 2023. (u kn).

Izvor: Središnji državni ured za demografiju i mlade, 2022.

Primjerice, iz objavljenog pregleda se može saznati da pojedine JLP(R)S isplaćuju izdašne iznose za rođenje djeteta; Sali – 60.000 kn, Čeminac – 15.000 kn, Pašman, Vir i Vrsi – 12.000 kn (za prvo dijete) (sl. 5); Sali – 60.000 kn, Vir i Pašman – 24.000 kn, Čeminac, Imotski i Stara Gradiška – 20.000 kn (za drugo dijete); Lovreč i Stari Grad – 70.000 kn, Blato i Sali – 60.000 kn, Split – 55.000 kn, Imotski i Cista Provo – 50.000 kn (za treće dijete) (SDUDM, 2022d). Također, u pregledu se nalaze i podaci koji pokazuju da besplatan vrtić imaju stanovnici koji žive na području upravnih gradova Belišće, Obrovac, Umag, Vrljika te općina Bale-Valle, Baška, Donja Motičina, Draž, Ervenik, Gola, Ivankovo, Kalinovac, Kukljica, Magadenovac, Mrkopalj, Nijemci, Okrug, Otok, Pojezerje, Saborsko, Sali, Smokvica, Vir i Vrsi. Općenito, prosječne cijene dječjeg vrtića koju plaćaju roditelji su približno 560,00 kn za prvo, 440,00 kn za drugo te 200,00 kn za treće dijete. Ujedno, pregled sadrži podatak o tome da većina JLP(R)S nema rad u dvije smjene (67,0 % upravnih gradova i 86,0 % općina), ali i da ih većina ima

dovoljno mjesta za svu djecu s područja JLS i šire, tj. 57,0 % njih. Međutim, zbog koncentracije stanovništva u velikim gradovima, nedostatni kapaciteti u dječjim vrtićima ondje su izraziti problem (SDUDM, 2022d).

Pregled je od strane znanstvene zajednice prepoznat kao nužna polazišna točka za istraživanja i planiranje javnih politika na svim razinama vlasti, ali i kao poticaj većoj transparentnosti rada jedinica lokalne i regionalne samouprave te središnje države (Pezer i dr., 2021). Budući da pregled nije poznat široj javnosti, valja naglasiti da je kroz godine vidljiv napredak u načinu prikupljanja i prikazivanja podataka, ali i obuhvatu. Naime, u 2022. godini su podatke o demografskim mjerama dostavile sve JLP(R)S.⁹ U konačnici, ovaj pregled potvrđuje da na razini države nije nužna ujednačenost svih politika jer nemaju sva područja ista obilježja, potrebe, probleme i izazove, ali da na razini cijele države moraju postojati jasni ciljevi i planovi provedbe te njihovo ostvarenje ne bi smjelo izostati¹⁰ (Pezer i dr., 2021).

⁹ Ova činjenica posebno može biti korisna za demogeografska istraživanja.

¹⁰ U vrijeme pisanja ovog rada očekuje se objavljivanje Nacrta prijedloga Strategije demografskog razvoja Republike Hrvatske do 2033. godine u javnom savjetovanju.

Zaključak

Hrvatska je zemlja obilježena izraženom depopulacijom na svim prostornima razina. U posljednjem međupopisnom razdoblju depopulacijom su najviše pogođene Vukovarsko-srijemska, Sisačko-moslavačka, Požeško-slavonska i Brodsko-posavska županija, ali i upravni gradovi, općine i naselja u drugim dijelovima Hrvatske. Kao odgovor na takvo stanje, posljednjih godina su sve prisutnije demografske mjere na svim razinama vlasti, ponajviše lokalnoj. Međutim, dok je kvaliteta takvih demografskih mjera upitna, kao i njihova koordinacija, učinak istih na demografska kretanja je nepoznat. Stoga, kako bi se ublažavanjem negativnih demografskih kretanja održala funkcionalna stabilnost socijalne države, kao potreba se nameće promjena dosadašnjeg pristupa prema demografskoj revitalizaciji.

Nositelji izvršne vlasti na nacionalnoj razini trebali bi u suradnji s nositeljima zakonodavne vlasti donijeti *Strategiju demografskog razvoja Republike Hrvatske do 2033.*, aktivirati rad Vijeća za demografsku revitalizaciju, povećati financijska sredstva namijenjena demografskoj revitalizaciji te unaprijediti sustav praćenja, prikupljanja i objavljivanja podataka. Također, u buduće radne skupine izrade nacрта strategija trebalo bi uključiti mlade.

Nositelji izvršne vlasti na regionalnoj i lokalnoj razini trebali bi u suradnji s nositeljima izvršne vlasti na nacionalnoj razini uspostaviti upravne odjele zadužene za demografsku revitalizaciju, u istima zaposliti stručni kadar (geografe, demografe, ekonomiste i dr.) te poboljšati kvalitetu demografskih mjera i sustav njihovog praćenja, prikupljanja i objavljivanja.

Nositelji zakonodavne vlasti trebali bi osnovati saborski odbor zadužen za demografsku revitalizaciju te više poticati saborske rasprave vezano uz ublažavanje depopulacije u Hrvatskoj.

Članovi znanstvene zajednice trebali bi očuvati postojeće studentske programe i kolegije vezane uz teme stanovništva, unaprjeđivati ih suvremenim znanstvenim spoznajama i metodama te poboljšati kvalitetu znanstvenih istraživanja. U tom smislu, na tržištu rada bi se posebno trebala vrednovati stručnost geografa, ali i poticati multidisciplinarna suradnja kroz suradnju stručnih udruženja s nositeljima vlasti.

Članovi organizacija civilnog društva, posebno udruga mladih i savjeta mladih, u svom djelovanju bi se trebali značajnije usmjeriti na pitanje demografske revitalizacije, posebno kroz doprinos unaprjeđenju javnih politika.

Predstavnici medijske zajednice trebali bi o depopulacijskim temama izvještavati i putem afirmativnog pristupa, ne umanjujući objektivnost službenih podataka i znanstvenih istraživanja jer preduvjeti ublažavanja depopulacije jesu i poticajno okruženje te pozitivna društvena klima.

Literatura

- Petek, A., Petković, K., 2014: *Pojmovnik javnih politika*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb.
- Pezer, M., Bezeredi, S., Mustač, N., 2021: Pregled demografskih mjera na lokalnoj i županijskoj razini u Hrvatskoj, *Osvrti Instituta za javne financije*, 14 (122), 1-6.
- Wertheimer-Baletić, A., 1995: Predmet demografije – povezanost s drugim društvenim napose ekonomskim znanostima, u: Feletar, D. (ur.): *Demografska teorija, razvoj stanovništva Hrvatske i populacijska politika (izbor radova)*, 2017; Meridijani, Samobor, 13-24.
- Wertheimer-Baletić, A., 2000: Populacijska politika u zemljama s posttranzicijskim obilježjima razvoja stanovništva, u: Feletar, D. (ur.): *Demografska teorija, razvoj stanovništva Hrvatske i populacijska politika (izbor radova)*, 2017; Meridijani, Samobor, 429-448.
- Wertheimer-Baletić, A., 2003: Determinante reprodukcije stanovništva Hrvatske u drugoj polovici 20. stoljeća, u: Feletar, D. (ur.): *Demografska teorija, razvoj stanovništva Hrvatske i populacijska politika (izbor radova)*, 2017; Meridijani, Samobor, 395-415.

Izvori

- Državni zavod za statistiku, 2012: *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.*, <https://web.dzs.hr/arhival.htm> (6.1.2023.)
- Državni zavod za statistiku, 2018: *Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2018.*, https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2018/sljh2018.pdf (6.1.2023.)
- Državni zavod za statistiku, 2022: *Objavljeni konačni rezultati Popisa 2021.*, <https://dzs.gov.hr/vijesti/objavljeni-konacni-rezultati-popisa-2021/1270> (6.1.2023.)
- Državni zavod za statistiku, 2022: *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021.*, <https://popis2021.hr> (6.1.2023.)
- Ekonomski fakultet u Zagrebu, 2020: Monografija Ekonomskog fakulteta - Zagreb, <https://www.efzg.unizg.hr/o-nama-29714/100-godina-fakulteta/monografija-ekonomskog-fakulteta-zagreb/monografija-ekonomskog-fakulteta-zagreb-sadrzaj/9-katedre-i-centri/katedra-za-demografiju/44830> (8.1.2023.)
- Ekonomski fakultet u Zagrebu, 2022, <https://www.efzg.unizg.hr/studiji-29719/29719> (8.1.2023.)
- Fakultet hrvatskih studija u Zagrebu, Odsjek za demografiju i hrvatsko iseljništvo, 2022, https://www.hrstud.unizg.hr/demografija-i-hrvatsko-iseljenistvo/studijski_program (8.1.2023.)
- Filozofski fakultet u Zagreb, Odsjek za sociologiju, 2022, <https://www.ffzg.unizg.hr/socio/> (8.1.2023.)
- Hrvatsko katoličko sveučilište, Odjel za sociologiju, 2022, <https://unicath.hr/izvedbeni-planovi-22-23/odjel-za-sociologiju/> (8.1.2023.)
- Ministarstvo financija, Državni proračun 2023. godina, 2022, <https://mfh.gov.hr/proracun-86/drzavni-proracun-2023-godina/3369> (8.1.2023.)

Ministarstvo financija, Proračun, 2022, <https://mfin.gov.hr/proracun-86/86> (8.1.2023.)

Pravni fakultet u Zagrebu, Studijski centar socijalnog rada, 2022, <https://www.pravo.unizg.hr/sc-sr> (8.1.2023.)

Prirodoslovno-matematički fakultet u Zagrebu, Geografski odsjek, 2022, <https://www.pmf.unizg.hr/geog> (8.1.2023.)

Središnji državni ured za demografiju i mlade, 2022, Provedbeni program Središnjeg državnog ureda za demografiju i mlade za razdoblje 2021.-2024. - izmjene i dopune 13.12.2022., <https://demografijaimladi.gov.hr/UserDocslImages/Dokumenti/Provedbeni%20program%20Sredi%C5%A1njeg%20dr%C5%BEavnog%20ureda%20za%20demografiju%20i%20mlade%20za%20razdoblje%202021.-2024%20-%20izmjene%20i%20dopune%20-%2013.12.2022..pdf> (8.1.2023.)

Središnji državni ured za demografiju i mlade, Ustrojstvo, 2022, <https://demografijaimladi.gov.hr/o-uredu/ustrojstvo/924> (8.1.2023.)

Središnji državni ured za demografiju i mlade, Financijski plan Središnjeg državnog ureda za demografiju i mlade za 2023. godinu, 2022, <https://demografijaimladi.gov.hr/UserDocslImages/Dokumenti/Financijski%20plan%20Sredi%C5%A1njeg%20dr%C5%BEavnog%20ureda%20za%20demografiju%20i%20mlade%20za%202023.%20WEB.pdf> (8.1.2023.)

Središnji državni ured za demografiju i mlade, Demografske mjere na lokalnoj i županijskoj razini, 2022, <https://demografijaimladi.gov.hr/demografske-mjere-na-lokalnoj-i-zupanijskoj-razini-5671/5671> (8.1.2023.)

Sveučilište u Dubrovniku, Studij povijesti Jadrana i Mediterana na Sveučilištu u Dubrovniku, 2022, <https://www.unidu.hr/pov/> (8.1.2023.)

Sveučilište u Zadru, Odjel za geografiju, 2022, <https://geografija.unizd.hr/> (8.1.2023.)

Zakonom o ustrojstvu i djelokrugu tijela državne uprave, NN, broj 85/2020, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2020_07_85_1593.html (8.1.2023.)

PRIMLJENO: 9. 1. 2023.

PRIHVACENO: 20. 2. 2023.

